

ВІДГУК

рецензента на дисертацію Алексєєва Олексія Олексійович «Селянська мемуаристика південної України ХХ століття: генеза, автори та тексти», представленої на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 032 Історія та археологія

Актуальність питань, пов'язаних з аналізом та виявленням наукового потенціалу джерел особового походження, особливо тих, що довгий час залишалися поза увагою дослідників, не втрачає актуальності ані з академічної точки зору, ані зі світоглядних викликів сьогодення. Осмислення витоків, генези та інформаційно-наукових можливостей джерел мемуарного характеру, особливо селянської верстви, яка, чи не найбільше піддавалася соціальним експериментам та маніпуляціям дозволяє розглянути процес з конструювання «радянської людини» з утвердженням серед селянства ідеології «сильної руки», «порядку», радянського патерналізму тощо. Науково виважена рефлексія, підкріплена історичними джерелами мемуарного характеру створеними селянською верствою, має підважувати відхід від радянського тоталітарного режиму на користь європейського вектору розвитку України, слугувати науковим підґрунтям до протидії російським псевдоісторичним маніпуляціям. Селянська мемуаристика може розглядатись як наукова зброя у боротьбі з російською агресією.

З огляду на ці обставини, важливим є звернення до одних з цікавих і водночас маловивчених джерел особового походження ХХ ст. – селянських мемуарних наративів, їх тестів, генезі, аналізу долі їх авторів.

Сам вибір дисертаційної теми Олексія Алексєєва є свідченням зрілості дослідника та його наукового керівника, адже у фокусі дослідника аналіз конкретно історичного феномену – селянської мемуаристики південної України ХХ ст., науково-дослідний потенціал якої довго залишався в тіні мемуарних джерел інших суспільних верств. Тема дослідження є лабораторією для

кропіткого, ретельного аналізу джерел і створення класичного історичного дослідження, що з успіхом зреалізовано Олексієм Алексєєвим.

Дисертація виконувалась відповідно до наукової проблематики кафедри джерелознавчих студій та суспільних комунікацій факультету історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету.

Дисертантом чітко визначено предметно-об'єктне поле дослідження, належним чином обґрунтовано його хронологічні й територіальні межі. Висунуті автором мета та завдання покликані охопити суттєві компоненти досліджуваної проблеми, їх реалізація зумовлює відповідну структуру дисертації.

Вагомим є практичне значення роботи, положення якої можуть бути використані в рамках подальших досліджень, зокрема бути використані при розробці навчальних курсів та підручників для гуманітарних спеціальностей. Окремі факти, гіпотези та судження, що висловлені в дисертаційному дослідженні, можуть бути використанні науковцями при проведенні досліджень за сумісною проблематикою.

Апробація роботи є достатньою. Наукова громадськість мала можливість ознайомитись з основними положеннями роботи завдяки шести публікаціям автора, представлені ним тематики селянських мемуарних джерел на конференціях різного, в тому числі й міжнародного, рівня.

Історіографія проаналізована цілісно, кваліфіковано. Автор має прав на власний поділ праць, розглядаючи не лише історіографію джерелознавчих досліджень у галузі загальної мемуаристики, а й аналізує напрацювання істориків як вітчизняних так і закордонних, що вивчали саму епоху в період якої формувалась відповідна джерельна база.

При характеристиці російської історіографії дисертантом звертається увага на необхідність обережного підходу до її використання, проте необхідність її залучення до дослідження. Адже вивчення процесів що відбувалися на наших землях у XX ст. та політика радянської та російської

шовіністичної ідеї направленої на нищення всього українського неможливе без огляду цього історіографічного масиву.

З точки зору академічного письма звертаємо увагу, що при розгляді історіографії певні посилання на інших дослідників та їх напрацювання не завжди при наведенні прямої цитати беруться у лапки, що може викликати дискусію про те, О. Алексеєв на їх підставі формулює власні судження, чи цитує окремі сюжети інших істориків.

Рецензентом позитивно оцінено архівну евристику дослідника, який опрацював фонди Центрального державного історичного архіву у м. Києві, Галузевого державного архіву Служби безпеки України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Державних архівів Дніпропетровської області, Запорізької області, Миколаївської області, Одеської області та Херсонської області, Архіву управління Служби безпеки України в Дніпропетровській області, Відділу рукописів та рідкісних видань Одеської національної наукової бібліотеки ім. М. Горького. Погоджуючись, що матеріали названих архівних установ є достатніми для рельєфного відображення проблематики селянських мемуарних джерел південної України XX ст., виникає питання залучення до наукового обігу архівних документів з досліджуваної проблеми, зокрема з архівів АРК Крим.

Методологічна основа дисертації обґрунтовано професійно. Її основу становить система загальнотеоретичних та спеціально-історичних методів дослідження, принципів наукового пізнання. Позитивним є прагнення автора залучити елементи соціальної історії та історії повсякденності, а також міждисциплінарний підхід.

У другому розділі дисертації висвітлено умови та обставини, що сприяли продукуванню мемуарних джерел у середовищі селянства південної України XX ст., зокрема аналізуються події які стали, хоч певною мірою й опосередковано, поштовхом для селянина взятися за перо та виступити у ролі історика-аматора, реалізуючи власне прагнення до увічнення тих подій учасником яких йому довелося бути. У даному контексті особливо цікавим та

досить вдалим стало використання автором дисертації методу просопографії. Створення просопографічних (колективних біографій) портретів селянських авторів є досить важливою складовою відтворення загальних процесів, що створили умови для виникнення селянських наративних джерел, через призму окремих біографій та творів селянських авторів, відкрити сучасну їм епоху у всій різнобарвності та яскравості.

Окремо у другому розділі розглянуто питання впливів військових конфліктів, що пережило наше суспільство у ХХ ст. на психологію людини, зокрема представника селянської верстви, які стимулювали появу масиву мемуарних джерел. Враховуючи, сучасне повномасштабне вторгнення росії на українські землі й мобілізацією суспільства на боротьбу з російською агресією напрацювання в даній тематиці дисертанта набувають нового значення. Адже, вже зараз ми спостерігаємо різке зростання кількості вже опублікованих та ще тих, що чекають свого залучення до наукового дослідження, споминів як вояків які боронять нашу державу зі зброєю в руках так і цивільних учасників війни які ще стануть об'єктом наукового дослідження у вітчизняній українській науці.

У третьому розділі дисертації автор аналізуючи попередні напрацювання у галузі класифікації та визначенні видової належності мемуарних джерел загального масиву, виходить не лише на визначення критеріїв які б дозволили віднести селянські мемуарні джерела до вже існуючих класифікаційних схем а й пропонує власну систему класифікаційної будови саме селянських наративів. Виділяючи поділ на мемуари «сучасні історії», мемуари-автобіографії, щоденники. Автор дисертації звертає увагу, що у питанні видової класифікації джерел селянської мемуаристики, можемо виділити, як головну особливість, розмитість форм і поєднання в одному тексті ознак, що відповідають різним видам джерел. Застосування конкретних класифікаційних схем залежить від цілей і завдань, які ставлять перед собою дослідники.

Застосування дисертантом методів міждисциплінарного дослідження до селянських мемуарних текстів дозволяє більш ґрунтовно підійти до

центрального теоретично-методичного питання про їх науково-пізнавальну цінність, а також методів використання викладеної в них інформації в наукових історичних дослідженнях.

Огляд наукового потенціалу мемуарних текстів селян південної України XX ст., який робиться О. Алексєєвим, у четвертому розділі дисертаційного дослідження дозволяє дійти висновків про можливості селянських мемуарних джерел на мікро та макро рівнях. Окресливши широке коло питань до вивчення яких може бути залучена селянська мемуаристика. Як то побутове, родинне та духовне життя яке панувало на південноукраїнському селі. Даючи голос «історії знизу», побачити за глобальними історичними процесами живу людину.

Вважаємо, що робота виграла б у разі насичення додатків візуальними джерелами – фото та копії документів родинних архівів авторів селянських мемуарних текстів. Тим більше сьогодні є потужний запит на діджитал-історію, який дозволяє вивести історичну науку з суто академічного річища.

Для майбутнього оформлення дослідження у вигляді монографії порадимо звернути увагу на архітектуру роботи. Розділи і підрозділи сформульовані, на наш погляд, логічно і системно, натомість контент часто перегукується, повторюється сюжетно, не становлячи певної чіткості та релевантності конкретним назвам підрозділів.

Вартим доповненням роботи, на наш погляд, могло б бути залучення мемуарних джерел інших вихідців з селянської верстви, зокрема тих хто зробив у подальшому кар'єри у політичній та військових галузях. Це б дозволило провести більш широкий компаративний аналіз мемуарних текстів створених селянами південної України у XX ст.

Попри висловлені дискусійні питання та зауваження, дисертація оцінюється нами позитивно. Робота є завершеним і самостійним дослідженням, вирізняється науковою новизною, суттєвим прирощенням наукового знання.

Дисертація написана відповідно до норм сучасної української мови, попри певні мовні, стилістичні та граматичні огріхи.

З огляду на вищезазначене вважаємо, що дисертація Алексеева Олексія Олексійович «Селянська мемуаристика південної України XX століття: генеза, автори та тексти», можна засвідчити, що дисертація є самостійною науковою працею, виконаною особисто здобувачем у вигляді спеціально підготованого рукопису, містить оригінальні науково обґрунтовані результати і наукові положення, містить положення, що дійсно представляють цінність для вітчизняної історичної науки. Відповідає вимогам до дисертацій, що подаються на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 історія та археологія. Автор дослідження, Алексеев Олексій Олексійович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі історії.

Рецензент:

доктор історичних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи,
професор кафедри новітньої історії України
Запорізького національного університету

Ю.О. Каганов